

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА ПАВЛА ПОПОВИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 31

PERIODIZATION OF NEW SERBIAN LITERATURE

ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
PAVLE POPOVIĆ
(16 April 1868 – 4 June 1939)

Accepted at the IX meeting of the Department of language
and literature, on 27 November 2018, on the basis of reviews from
Academician *Nada Milošević-Dorđević* and Academician *Predrag Piper*

E d i t o r
Academician
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 31

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА

ПАВЛА ПОПОВИЋА

(16. IV 1868 – 4. VI 1939)

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
27. новембра 2018. године на основу рецензија
академика *Наше Милошевић-Ђорђевић* и академика *Предрага Пићера*

Уредник

академик

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Тања Ковачевић

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
400 примерака

Штампа
Планета ѝрини

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч (Осврћ на ишћање периодације)</i>	9
Злата Бојовић, <i>Павле Појовић у историји српске књижевности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Pavle Popović in the history of Serbian literature</i>	20
Нада Милошевић-Ђорђевић, <i>Павле Појовић и народна књижевност</i>	23
Nada Milošević-Đorđević, <i>Pavle Popović and folk literature</i>	27
Бранко Летић, <i>О прожимању усмене и писане књижевности у доба ренесансе (виле-џосије-музе)</i>	29
Branko Letić, <i>On interlacing of oral and written literature in the age of renaissance (fairies-ladies-muses)</i>	40
Љиљана Јухас-Георгиевска, <i>Павле Појовић о старим српским биографијама</i>	41
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Pavle Popović on old Serbian biographies</i>	51
Бојан Ђорђевић, <i>Француско-дубровачке књижевне везе у исцртавањима Павла Појовића</i>	53
Bojan Đorđević, <i>French-Ragusan literary connections in Pavle Popović's research</i>	60
Славко Петаковић, <i>Одјек књижевноисторијске концепције Павла Појовића</i> ...	63
Slavko Petaković, <i>L'echo de la conception histoire litteraire de Pavle Popović</i>	75
Милан Алексић, <i>Књижевнотеоријски ставови Павла Појовића</i>	77
Milan Aleksic, <i>Pavle Popović's attitude in literary theory</i>	84

Марко Недић, <i>Павле Појовић о савременицима: критички преглед</i>	85
Marko Nedić, <i>Pavle Popović on his contemporaries: critical overview</i>	99
Петар Пијановић, <i>Српска књижевност на међи средњег и новог века</i>	101
Petar Pijanović, <i>Serbian literature at the crossing between Middle and New Ages</i> ..	114
Мирјана Д. Стефановић, <i>Просветиљство на међи?</i> (<i>Павле Појовић – Доситеј Обрадовић – Јован Скерлић</i>)	115
Mirjana D. Stefanović, <i>Die Aufklärung am Scheidepunkt?</i> (<i>Pavle Popović – Dositej Obradović – Jovan Skerlić</i>)	123
Душан М. Иванић, <i>Доситејево доба у периодизацији</i> <i>српске књижевности</i>	125
Dušan M. Ivanić, <i>Dositejs-zeitalter in der Periodisierung der</i> <i>serbischen Literatur</i>	136
Александар М. Милановић, <i>Корелације између периодизација</i> <i>књижевног језика и периодизација књижевности</i>	137
Aleksandar M. Milanović, <i>Correlations between periodizations</i> <i>of literary language and periodizations of literature</i>	149
Зорица В. Несторовић, <i>Књижевноисторијска начела Павла Појовића</i> <i>у периодизацији српске драме XIX века</i>	151
Zorica V. Nestorović, <i>Pavle Popović's principles of literary history</i> <i>in the periodization of XIX century Serbian drama</i>	158
Ненад Николић, <i>Преромантизам и концепције историје</i> <i>српске књижевности Милорага Павића и Јована Деретића</i>	159
Nenad Nikolić, <i>Preromanticism and Milorad Pavić's and Jovan Deretić's</i> <i>concepts of history of Serbian literature</i>	170
Горан М. Максимовић, <i>Периодизација епохе реализма</i> <i>у српској књижевности</i>	171
Goran M. Maksimović, <i>Periodization of realism in Serbian literature</i>	184
Јелена Новаковић, <i>Главни књижевни правци у српској и француској</i> <i>књижевности XX века</i>	187
Jelena Novaković, <i>Les principaux courants littéraires dans les littératures</i> <i>serbe et française du XXe siècle</i>	203
Миодраг Лома, <i>Скерлићева периодизација историје нове српске</i> <i>књижевности</i>	205
Miodrag Loma, <i>Skerlić's Periodisierung der neuen</i> <i>serbischen Literaturgeschichte</i>	232

Јован Делић, <i>Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека</i>	233
Jovan Delić, <i>Periodization criteria and periods in the 20th century Serbian literature</i>	245
Весна Матовић, <i>Страни обрасци у часописима српске модерне</i>	247
Vesna Matović, <i>Foreign patterns in magazines of Serbian moderna</i>	259
Јован Попов, <i>На темељима праксе: периодизација српске књижевности Јована Деретића</i>	261
Jovan Popov, <i>On the foundations of practice: Jovan Deretić's periodization of Serbian literature</i>	273
Александар Петров, <i>Периодизација српске поезије 20. века</i>	275
Aleksandar Petrov, <i>The periodization of 20th century Serbian poetry</i>	287
Стојан Ђорђевић, <i>Период постмодернизма у српској књижевности 1980–1990.</i>	289
Stojan Đorđević, <i>L'epoque du postmodernisme dans la littérature serbe: 1980–1990.</i>	301
Александар Јовановић, <i>Генеза и садржај појма неосимболизма у српској поезији друге половине XX века</i>	303
Aleksandar Jovanović, <i>Genesis and content of term neosymbolism in Serbian poetry of second half of the 20th century</i>	317
Радивоје Микић, <i>Рана проза Миодрага Булатовића као књижевноисторијски проблем</i>	319
Radivoje Mikić, <i>Miodrag Bulatović's early prose seen as the literary-historical problem</i>	330
Јован Пејчић, <i>Периодизација – темељујућа идеја историје књижевности: основна подела српске књижевности</i>	331
Jovan Pejić, <i>Periodization – founding idea of history of literature: Basic division of Serbian literature</i>	343
Предраг Петровић, <i>Могућности периодизацијског одређења савремене српске књижевности</i>	345
Predrag Petrović, <i>The possibilities of periodization of contemporary Serbian literature</i>	358

ПОЗДРАВНА РЕЧ (Осврт на питање периодизације)

Имам част да у име Одељења језика и књижевности САНУ поздравим учеснике научног скупа *Периодизација нове српске књижевности, поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића* и да поздравим све присутне.

Овај научни скуп има, као што се из његовог назива види, два повезана тежишта – један је на научном делу проф. Павла Поповића, редовног члана Српске краљевске академије, поводом сто педесете годишњице његовог рођења, а други је на периодизацији српске књижевности, чему је Павле Поповић дао трајан допринос.

Периодизације спадају у основна питања историографије. Будући да се историографија бави, пре свега, процесима, личностима и догађајима које описује и објашњава на позадини ширих временских одсека којима они припадају, историјске чињенице могу бити лакше сагледане, описане и протумачене ако се на рељефу историјског времена издвоје најважнији оријентир и границе, понекад јасне и очигледне, а понекад мање или више условне.

Условни могу бити и називи који се дају појединим периодима – било према томе колико су временски удаљени од садашњости, било према доминантним личностима, теоријама, методама и догађајима, који су неки период изразито обележили. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер назив ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења.

Из угла теорије научних револуција Томаса Куна то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су са становишта епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности, па и поглед на свет итд.

Академик Павле Поповић задужио је историографију српске књижевности периодизацијом заснованом на комбиновању хронолошког

критеријума са другим релевантним критеријумима: народна, стара, средња (тј. дубровачка) и нова књижевност. Судбина те класификације у потоњем развоју науке о српској књижевности била је у великој мери условљена притиском идеологије и политике на науку, било да је реч о југословенству или о тзв. братству-јединству, зарад којег више није било упутно сматрати дубровачку књижевност делом српске књижевности, па чак ни – српском и хрватском књижевношћу истовремено, док је било допуштено, ако не и подстицано, назвати је делом хрватске књижевности, без обзира на чињенице које то не потврђују. Сличне појаве постоје и када је реч о историји српског језика па, у новије време, и српског писма, када се, нпр. најстарија ћириличка штампана књига на српском народном језику *Српски молићвеник* проглашава хрватским молитвеником.

Периодизација по природи ствари обухвата и питање утврђивања почетака државе, културе, књижевности, језика и писма..., а то су, по правилу, спорна питања, чије се решавање често више ослања на претпоставке него на непобитне чињенице, а најчешће и на једно и на друго. То је тако и када је, на пример, реч о присуству Срба на Балканском полуострву, и тековинама српске преднемањихке историје, и о српској глагољској писмености и др.

Одржавање овог научног скупа представља добру прилику да и та, као и сродна питања буду предмет нових увида и нове теоријске и емпиријске аргументације, који ће, и ако не донесу коначна решења, допринети тачнијем и исцрпнијем сагледавању тог дела проблематике периодизације српске књижевности.

Иако је овај скуп посвећен питању периодизације *нове* српске књижевности, он би могао бити подстицајан за тражење одговора на питање о периодизацији историје књижевности уопште и о периодизацији целокупне српске књижевности.

Више о поменутих и о многим другим крупним темама имаћемо прилику да сазнамо из реферата које ћемо чути на овом научном скупу, којем у име Одељења језика и књижевности САНУ желим плодан и успешан рад.

Предраг Пипер,
секретар Одељења језика и књижевности САНУ

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ О СТАРИМ СРПСКИМ БИОГРАФИЈАМА

ЉИЉАНА ЈУХАС-ГЕОРГИЈЕВСКА

С а ж е т а к. – У овом раду аутор представља своје резултате у истраживању доприноса Павла Поповића проучавању старих српских биографија. Он хронолошки прати и анализира Поповићеве студије и радове у којима је реч о српским биографима и њиховим делима. Посебно се задржава на *Прељегу старе књижевности* (објављен у „Српском књижевном гласнику“ 1907), где Поповић, по први пут целовито, приказује основне карактеристике жанра, представља њему познате писце који су у његовим оквирима стварали и сама дела. Овај преглед, допуњен и с новом систематизацијом писаца, недуго затим улази у састав Поповићеве књиге *Прељед српске књижевности* (штампана 1909). Аутор рада настојао је да установи интервенције (измене, допуне), али и да у целини сагледа значај новог текста, који ће потом, деценијама, бити главни извор сазнања о српској биографици.

Аутор у раду представља и позније Поповићеве радове. Указује да се он изнова враћао на старе српске биографије. Био је спреман да о њима још документованије и научнички зрелије говори у својој књизи *Историја југословенске књижевности*, коју је припремао, али је није довршио; о томе сведоче неколики сачувани фрагменти из ње.

Аутор закључује да се Павле Поповић истрајно и темељно бавио старим српским биографијама. Врло рано је остварио лични приступ и засновао сопствени метод проучавања и критеријуме за естетско вредновање дела.

Кључне речи: Павле Поповић, старе српске биографије, животописи, хагиографије, *Прељед старе књижевности*, *Прељед српске књижевности*

Својим чланцима и студијама посвећеним старој српској књижевности Павле Поповић је почео да се оглашава у последњој деценији XIX века. У *Српском прељегу*, у броју од 15. јануара 1895, објавио је чланак *Свети Сава*, у коме говори о Савиним заслугама за Српску цркву; осврће се и на његов књижевни рад.¹ Посебно похваљује Савин стил, за који

¹ Овај рад, као и низ других Поповићевих радова из области старе српске књижевности, прештампан је у књизи Павле Поповић, *Сабрана дела*, књига II (*Стара српска књижевност*). Приредила Р. Маринковић. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 2001; рад је на стр. 1–6. За књигу надаље користимо скраћеницу: Поповић, ССК.

каже да је својом једрином надмашио стил свих српских књижевника у средњем веку. Поповић оцењује да су Савини списи „и у њојлегу мисли, њричања, и композиције“ одлични.² Констатује да је са Светим Савом започео књижевни рад код Срба и да је Сава, својим делом, дао добар пример свим каснијим писцима.

Поповићев рад из 1903. *Један нов рукопис Живоїа Св. Саве од Теодосија* (објављен у часопису „Наставник“),³ археографског је и текстолошког карактера. Сведочи о његовом настојању да врло темељно приступи изучавању средњовековних дела. Боравећи у манастиру Завали у Херцеговини, Поповић је проучио зборник у чији састав је ушао *Живоїа Свѣтої Саве*. Пролазећи кроз садржај овога дела, утврдио је да је његов аутор Теодосије. До тада се није знало чије је ово дело, Доментијаново или Теодосијево. Откривајући нови препис Теодосијевог најпознатијег дела, допунио је попис рукописа који је, нешто раније, сачинио и обелоданио Светислав Вуловић, некадашњи Поповићев професор на Великој школи.⁴

Поповићев опис рукописа доста је исцрпан и указује на његову добру упућеност у археографске послове. Ту се дају подаци о материјалу који је коришћен за писање („*харѣија*“), формату рукописа („*вел. 8*“), писму („*врло леїо је ѡисан и чїїко*“), о општећњима. Поповић је извршио и датирање рукописа, на темељу његових језичких и правописних особина, предочио његов садржај итд. Упоредио је завалски препис Теодосијевог *Живоїа Свѣтої Саве* са издатим (издање је приредио Даничић, на темељу рукописа Народне библиотеке у Београду бр. 385/26). Закључио је да је Савин животопис у препису из Завале потпунији, тј. целовитији од Београдског.⁵ Тај препис упоредио је с још неким преписима (са Бечким, као и преписом у рукопису Народне библиотеке бр. 384/264) и указао на најважније разлике.

Поповићев рад *Країке белешке о сїисима Свѣтої Саве*, штампан 1906, својеврсна је најава новог и веома важног подручја његовог истраживања, а то је испитивање извора.⁶ У раду је представио своје резултате у проучавању позајмица које је Сава учинио састављајући свој *Живої Св. Симеона*. Поповић је утврдио позајмице и њихово порекло; установио је и где су оне у сам животопис уграђене. Вредно је његово запажа-

² Поповић, ССК, стр. 1.

³ Годиште XIV, свеска 10–11, стр. 33–35; прештампано у Поповић, ССК, стр. 7–10.

⁴ Вуловић је попис донео у својој студији *Из сїаре срїске кїжевносїи*, објављеној у VII књизи Годишњице Николе Чупића, 1885, студија је на стр. 87–135.

⁵ Поповић констатује: „могу се прочитати и она места која не могу у поменутом ркп. Нар. библиотеке и *месїо којих је Даничић сїавио „неколика ѡункїа*“.

⁶ Штампан је у часопису Наставник, књига XVII, стр. 343–348, прештампан у: Поповић, ССК, стр. 11–15.

ње да је Савин поступак карактеристичан за саме почетке старе српске књижевности.

О старим српским биографијама Павле Поповић први пут целивотије пише у тексту *Прељед старе књижевности*, објављеном у „Српском књижевном гласнику“ за 1907. годину (у књигама XVIII и XIX).⁷ Сам *Прељед* је шире заснован. Ту се најпре представља старословенски период, потом се говори о редакцијама старословенског језика итд. Постанак српске књижевности Поповић везује за крај XII века, за раздобље у коме је настала „велика, уједињена држава српска“.⁸ Помиње најзначајније књижевне центре (на самом почетку и касније); говори о писцима и њиховим узорима. Предочава шта све стара књижевност обухвата⁹ и одмах изјављује да ће у *Прељеду* приказати само оно што припада *правој* књижевности.

Поповић најпре говори о поезији, а потом о прози.¹⁰ Представљајући прозу, у видокруг најпре уводи преводне жанрове (романи, приповетке, апокрифи, хагиографије). Говорећи о хагиографским списима, напомиње да се они у српској књижевности често сусрећу; у њима су представљени животи општих и чувених хришћанских светаца и светица, животи локалних светаца, „*југословенских или чистио српских*“.¹¹ Започињући излагање о биографијама, одмах истиче да су оне „*оригиналан српски раг*“ и један од најважнијих родова старе књижевности.¹² Помиње да су састављане по угледу на византијске хагиографске списе. Представљајући ауторе биографија, то чини хронолошки. Започиње са Светим Савом, чију биографију одмах даје.¹³ Затим говори о Савином *Живоју Светиога Симеуна (Немање)*, назначавалући да је то прва биографија српска. Указује на обим овог дела („*малено*“) и осврће се на његов садржај.¹⁴ Похваљује књижевне особине текста: нарацију (истиче да је једноставна и „*једра*“), затим описе; примећује да има и „*нежних йасажа*“ итд. Предочава да ова биографија није самостална већ интегрални део *Синуденичког йишика*.

⁷ Први део штампан је у књ. XVIII, на стр. 901–907, други, у књ. XIX на стр. 34–42.

⁸ СКГ, XVIII, стр. 304.

⁹ Поповић назначавала да стара српска књижевност обухвата много родова књижевних и научних, много области, догматику, полемику, егзегезу, аскетику, мистику, црквено беседништво, „*целу црквену књижевност*“, философију, граматику, географију, црквено и грађанско право итд.

¹⁰ О прози у књ. XIX СКГ, стр. 34–42.

¹¹ СКГ, XIX, стр. 38.

¹² *Истио*, стр. 39.

¹³ О Светом Сави: стр. 39.

¹⁴ *Истио*, стр. 39.

Стефана Немањића Поповић у *Прељегу* представља као Савиног брата и првог српског краља, ученог човека, упућеног у грчку теолошку књижевност.¹⁵ О његовом *Живоју Светиоџ Симеона* говори, умногоме, поредећи ово са Савиним делом („*веће и обимније... од Савиноџ*“, садржајније итд.). Указује да Стефан захвата више момената из Немањиног живота, али да ипак „*има доста празнина*“ у обухватању грађе. Констатије да је ова биографија писана реторски, китњасте од Савине, да у њој има више библијских реминисценција и цитата. Као важну црту дела истиче и присуство бројних чуда и легенди о Немањи.

За Доментијана у *Прељегу* стоји само да је био „*учени калуђер хиландарски 13. века*“. Поповић указује да је овај писац саставио две биографије и да су оне „*веће од њихових*“ и „*велике уошћене*“.¹⁶ За *Живоју Светиоџ Саве* утврђује да је потпун, да обухвата цео Савин живот. Поповићево је запажање да се Доментијан, попут својих претходника, највише зауставља на моментима од религиозне важности. Он назначавача да је *Живоју Св. Саве* реторски писан и да обилује легендама и реминисценцијама из Библије.

Крајње сажето Поповић говори о Доментијановом *Живоју Св. Симеона*. Указује да је ова биографија писана у истом духу као прва (*Живоју Светиоџ Саве*), и да у њој има позајмица из Стефановог али и из Доментијановог *Живоју Св. Саве*.

Теодосије је у *Прељегу* представљен као хиландарски калуђер, који, „*вероватно*“, потиче из краја XIII века.¹⁷ Говорећи о *Живоју Светиоџ Саве* од овога писца, Поповић указује да ово дело представља „*само прераду Доментијанова дела*“, такву прераду у којој „*ни камен на камену од старе зграде није остало*“.¹⁸ Ослања се на Вуловића, а он пак на П. Ј. Шафарика.¹⁹ Поповић указује да се Теодосијево дело од Доментијановог разликује на стилском плану (он одстрањује учену Доментијанову реторику, многа места и цитате из Библије, заправо све оно што ремети причање). Похваљује Теодосијев приповедачки дар.²⁰ За Поповића је (као и за Вуловића) *Живоју Светиоџ Саве*, у стилистичком погледу, најбоља српска биографија.

Напис о Данилу Другом у *Прељегу* је сажет; помиње се да је био српски архиепископ и да је написао збирку биографија српских влада-

¹⁵ О Стефану Првовенчаном: стр. 39–40.

¹⁶ О Доментијану: стр. 40.

¹⁷ О Теодосију: стр. 40.

¹⁸ Овде се ослања на Вуловићеву оцену. Упореди: Св. Вуловић, *Из старе српске књижевности*, стр. 88.

¹⁹ Оцену Шафарик даје у свом чланку *Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler der südslavische Litteratur*; објављеном у часопису *Wiener Jahrbücher der Literatur*, Bd. 53, 1831, стр. 46.

²⁰ *Прељег*, стр. 40.

лаца и архиепископа, коју су потом допунили непознати настављачи.²¹ Павле Поповић приказује садржај Даниловог зборника. Не даје појединости о самим биографијама, већ само констатује да су оне све написане у строго религиозном духу и реторским стилем. Назначава да имају историјску вредност.

И белешка о Григорију (Глигорију) Цамблаку у *Прељегу* је доста кратка.²² Након представљања основних биографских појединости, Поповић говори о *Живоју Сѣефана Дечанског* од овога писца. Напомиње да у овом делу нема много историјских података. Стил карактерише као врло жив и китњаст.

Последњи, седми биограф, о коме Поповић говори, јесте Константин Филозоф. Представљен је као врло учен, главна личност у реформаторској (ресавској) књижевној школи.²³ *Живој десјоѿа Лазаревића* од овога писца високо је вреднован, као најбоље историјско дело старе српске књижевности, у коме одсуствује реторика, а јавља се много прецизних података о деспотовом животу, о стању српских и околних земаља. Оцена је аутора *Прељега* да је књижевна вредност ове биографије испод њене историјске вредности. Он помиње и недостатке: „*сѣиш ѿшаман, нејасан, неѿрисѿуѿачан*“, језик у коме се запажају утицаји грчке синтаксе.²⁴

Поповић у *Прељегу* старе српске биографе представља по хронолошком редоследу, али не и према епохама (вековима) којима припадају. Уопште не говори о последњем српском биографу, патријарху Пајсију. Ово, међутим, не утиче на укупну вредност *Прељега*. Он је веома добар, јер његов аутор, према јединственом моделу, и са истанчаним осећањем за вредности дела, представља српске биографе и нека од главних обележја самога жанра.

Поповићев *Прељег сѣаре срѿске књижевносѣи*, допуњен и са унеколико другачијом систематизацијом писаца, постао је саставни део његове књиге *Прељег срѿске књижевносѣи*, која се појавила 1909. године.²⁵ У *Предговору* ове књиге истакнута је важност старих српских биографија; ново је и то што се биографије посматрају и као део хагиографске књижевности. Поповић објашњава да су и јунаци биографија, попут јунака хагиографија, свети.²⁶

²¹ О Данилу Другом: стр. 40.

²² О Григорију Цамблаку: стр. 40–41.

²³ О Константину Филозофу: стр. 41.

²⁴ Стр. 41.

²⁵ П. Поповић, *Прељег срѿске књижевносѣи. Сѣара књижевносѣи. – Народна књижевносѣи. – Дубровачка књижевносѣи*. Београд, штампано у новој штампарији „Давидовић“, 1909. За књигу даље користимо скраћеницу: *Прељег срѿ. књиж*.

²⁶ Предговор је на стр. VII–XXI.

У *Уводу* је представљен „*рад Гирила и МеѠодија*“, „*рад њихових ученика*“, постање и подела српске књижевности. Одељак посвећен старој књижевности (тако је и насловљен) доста је простран.²⁷ Ту се најпре приказују прилике под којима се стара књижевност развијала, затим се говори о „*обиму и подели старе књижевности*“. Један одсек, краћи по обиму, посвећен је поезији, други, веома опсежан – прози. Овим другим одсеком обухваћени су романи и приповетке, апокрифи, хагиографије, затим биографије и похвале; на крају су историјска дела („*Историја*“).²⁸

Као и у *Гласнику*, и ту се истиче да су биографије важније од апокрифних и хагиографских списа, јер су оригинална дела. Један су од најзначајнијих жанрова старе српске књижевности. Оцењујући вредност биографија, Поповић се ослања на Вуловићево гледиште.²⁹ Поповић временски омеђује биографско стваралаштво (XIII–XVII век). Написе о ауторима умногоме преузима из прегледа који је дао у *Гласнику*, али их и проширује, обогаћује новим подацима; експлицитније даје оцене. Писце овде распоређује по раздобљима (вековима) којима припадају. Говори и о Пајсију. Стваралаштво Данила Другог и његовог Ученика знатно тељењније приказује.

Пишући о Светоме Сави, Поповић у већој мери истиче његов значај.³⁰ Утврђује временске оквире његовог живота (1169–1236). Наводи сва позната Савина дела, уз понеки коментар о њима.³¹ Исцрпније него у тексту у *Гласнику*, у књизи је приказан садржај *Животоа Св. Симеуна*.³² Оцена књижевно-уметничких карактеристика овога дела је потпунија. Поповић се потрудио да овде укаже и на Савине изворе.³³

Када је реч о Стефану Немањићу, новину представља (приближно) датирање његовог *Животоа Св. Симеуна* (после 1215).³⁴ За Поповића ово Стефаново дело је „*прва, у ѡравом смислу речи старе српске биографија*“; ово је нова квалификација.³⁵ Он има у виду да Савина биографија није самостално дело (улази у састав типика).

²⁷ Заузима странице 8–75.

²⁸ Хагиографије се приказују у два раздела (хагиографски списи о туђим свецима; хагиографски списи о домаћим свецима).

²⁹ Вуловић је истицао да су старе српске биографије најбољи представници старог књижевног образовања и драгоцени споменици српске прошлости, упореди: Св. Вуловић, *Из старе срп. књижевности*, стр. 88.

³⁰ О Светом Сави: стр. 39–42.

³¹ *Преглед срп. књиж.*, стр. 39–40.

³² *Исто*, стр. 40–41.

³³ Међу изворима, Поповића је нарочито занимао текст посвећен Немањи у оквиру *Хиландарског типика* (он га назива „биографијцом“).

³⁴ О Стефану Првовенчаном: стр. 42–43.

³⁵ *Преглед срп. књиж.*, стр. 43.

Представљање Доментијана започиње изношењем његових биографских података, што је изостало у прегледу у *Гласнику*.³⁶ Шире је приказан садржај *Живоїџа Св. Саве*. Белешка о Доментијановом *Живоїџу Свѣтїоџ Симеона* садржајнија је. Поповић указује да је Доментијан све догађаје из Немањиног живота приказао „оїширније“, али и „развученије“ од Стефана, чије је дело као извор користио.³⁷

Поповић се у књизи нешто подробније бави Доментијановим изворима и узорима, унеколико и рукописном традицијом. У закључку истиче да Доментијанов рад значи напредак у развоју српских биографија.

Представљајући Теодосија, Поповић у видокруг уводи и његова дела која припадају другим жанровима.³⁸ О *Живоїџу Свѣтїоџ Саве* говори многоме на начин као што је то чинио у прегледу у *Гласнику*.³⁹ Интересантно је да не помиње *Живоїџ Свѣтїоџ Пеїџра Коришкоџ*, мада за њега сигурно зна, вероватно стога што Вуловић није био сигуран у Теодосијево ауторство.⁴⁰ Поповић оцењује да с Теодосијем наступа велики напредак у развоју старих биографија. Као и код Доментијана, и овде се Поповић осврће на рукописну традицију.

Као једини биограф XIV века у књизи је представљен Данило Други. Поповић ипак зна и за његове настављаче, али о њима не говори. Уведена су у видокруг сва Данилова дела, али и друга дела у Зборнику. Биографски подаци Данилови (додуше кратки) преузети су из његове биографије од Ученика.⁴¹ Животопис краљице Јелене Поповић доста негативно оцењује (спис „без їодаїџака“, „їразан“).⁴² *Живоїџ краља Милуїџина* представља у знатно повољнијем светлу. Указује да то није чисто хагиографски спис, јер је у њему доминантно историјско причање.

Даље се говори о *Живоїџу Сїџефана Дечанскоџ*, који се приписује Даниловим настављачима; њихов рад Поповић врло позитивно оцењује.⁴³ Представљен је и *Живоїџ цара* (краља) *Душана*, такође као дело настављача.⁴⁴

Поповић се осврће и на биографије архиепископа и патријараха у зборнику. Установљава да су „мање“ (краће) и мање важне; махом су

³⁶ О Доментијану: стр. 43–46.

³⁷ *Преглед срї. књиж.*, стр. 45.

³⁸ Помиње *Похвалу Св. Симеону и Сави, Службу Св. Симеону и Сави*.

³⁹ *Преглед срї. књижевности*, стр. 47.

⁴⁰ Види: Вуловић, *Из сїџаре срї. књижевности*, стр. 108.

⁴¹ О Данилу Другом: стр. 48–50 и 51–52.

⁴² *Преглед срї. књиж.*, стр. 49–50.

⁴³ О *Живоїџу Сїџефана Дечанскоџ*: стр. 50–51.

⁴⁴ *Преглед срї. књиж.*, стр. 51.

„несћварне и ѿразне.“ Позитивно оцењује једино *Живої архиеїскоїа Данила*, за који каже да је дело Данилових настављача.⁴⁵

Из XV века у књизи су представљена два биографа – Григорије Цамблак и Константин Филозоф.

Цамблакове биографске податке Павле Поповић даје исцрпније него у *Гласнику*.⁴⁶ Говори и о другим делима овога писца насталим у Србији. *Живої Сїефана Дечанског* представља, унеколико, кроз поређење са истоименим делом Даниловог Ученика. За њега је оно више хагиографско дело од Учениковог, које је више историјско. Поповић хвали Цамблака што се заузима за свога јунака и непрестано истиче његове врлине. Позитивно говори о композицији и приповедању у делу („*врло живо и киїњасїо*“). Завршна је Поповићева оцена да *Живої Сїефана Дечанског*, у књижевном погледу, „*сїоји међу најбољим делима срїске биографске књижевности*“.⁴⁷

Одељак посвећен Константину Филозофу знатно је шири но у ранијој студији.⁴⁸ Даје се Константинова сажета биографија, представљају позната дела. Поповић утврђује време постанка *Живоїа десїоїа Сїефана Лазаревића* (око 1431. године); говори и о наручиоцу. Назначава да је ово дело различито од свих претходних, да има више историјски а мање хагиографски карактер. Константин, запазио је Поповић, не говори само о ономе што је непосредно повезано с деспотовом личношћу већ „*у широким и засебним сликама*“ обухвата историје околних народа, нарочито Турака, даје описе земаља које представља.⁴⁹ Оцена је П. Поповића да *Живої десїоїа Сїефана* представља најбоље историјско дело старе српске књижевности, и поред тога што поседује извесне хагиографске црте. Поповић и овога пута, говорећи о језику и стилу, чини писцу замерке.⁵⁰ Указује (то је новина) на присуство „*їримера и имена*“ из „*сїтаре јелинске прошлости*“.

Пошто установи да у XVI веку није било биографског стварања, Поповић говори о новом, XVII веку. Представља јединог биографа из тога времена – Пајсија, указујући да је он истовремено и последњи српски биограф у средњем веку.⁵¹ Пајсијев *Живої цара Уроша* оцењује као „*мало дело*“, „*неважније од їређаишњих биографїа*“.⁵² Напомиње да се ту, као и у неким другим светачким животима, мало говори о свечевом

⁴⁵ О биографијама црквених поглавара у Зборнику: стр. 51–52.

⁴⁶ О Григорију Цамблаку: стр. 53–55.

⁴⁷ *Прељед срї. књиж.*, стр. 55.

⁴⁸ О Константину Филозофу: стр. 55–57.

⁴⁹ *Прељед срї. књиж.*, стр. 56.

⁵⁰ Констатује да је језик „*їежи*“, а стил, понегде, „*сувише књижеван и їшаман*“.

⁵¹ О патријарху Пајсију: стр. 57–59.

⁵² *Прељед срї. књиж.*, стр. 58.

животу, а више о ономе што се дешавало после његове смрти. Поповић признаје Пајсију приповедачки дар.

У другом издању *Прегледа српске књижевности* (појавило се 1913), интервенције у тексту посвећеном старим српским биографијама су минималне. Наредна издања Прегледа у потпуности понављају ово друго (осим када је реч о библиографији).

Након објављивања *Прегледа* (прво издање), појавило се више значајних Поповићевих радова. Они почивају на новим читањима и даљим, још темељнијим истраживањима структуре одабраних дела. Због ограниченог простора овде ћемо представити само један текст; писан је за *Историју југословенске књижевности*, коју је Поповић пред крај живота припремао (није стигао да је доврши). Посвећен је биографском стваралаштву Григорија Цамблака, Константина Филозофа и Пајсија; објављен је 1936, као предговор књизи *Сџаре српске биографије XV века и XVII века*, која, у преводу на савремени језик, доноси дела поменута три писца.⁵³ У овој књизи текст носи наслов *Сџари српски живојојиси XV и XVII века*.⁵⁴ Занимљиво је да се овде, већ и самим насловом, Поповић залаже за коришћење жанровске одреднице *сџари српски живојојиси*, мада је до тада (а има тога и у овом предговору) готово дословно користио одредницу: *сџаре српске биографије*.⁵⁵ На самом почетку текста приказују се време деспота Стефана Лазаревића, и његов допринос култури и књижевности.⁵⁶ Иза тога говори се о Григорију Цамблаку.⁵⁷ Поповић врло исцрпно даје његову биографију; помиње дела која је Цамблак написао (у Србији и ван ње). Започињући представљање *Живојоша Стефана Дечанског*, настоји да укаже шта је Цамблака подстакло да га напише. Вреднујући ово дело, умногоме се ослања на своје раније оцене (помиње да је оно један од „*најбољих производа*“ старих српских биографија и средњовековне књижевности, да је писано живим и китњастим стилем итд.). Ново је помињање лепих описа, пре свега описа природе у тексту. Према Поповићу, опис манастира Дечани и његове околине који

⁵³ Радмила Маринковић у поговору књизи Павле Поповић, ССК, указала је да је Поповић 1936. године почео да издаје поједине одељке своје, још увек недовршене *Историје југословенске књижевности*. Три студије публиковао је у Годишњаци Николе Чупића. То су: *Ђурило и Методије* (штампана 1936), *Југословенска књижевност око средине XII века* (1937), *Свети Сава* (1938). Посмртно је штампана (1959) студија *Доменџићан*, која је такође писана за поменуту књигу.

⁵⁴ Користимо га према издању у књизи Поповић, ССК; тамо је на стр. 266–303.

⁵⁵ Његово је објашњење, дато у напомени уз наслов, следеће: „*Држим да је боље рећи: Сџари српски живојојиси, него: Сџаре српске биографије. Када се једним џермином изражава чистио српски књижевни џојав, нека се ујојреби и чистио српски израз. Наравно, овде је реч само о џермину као џаковм; далеко би од мене била џомисао – џурисџичка – да се реч „биографија“ искључи из ујојребе.*“ – Поповић, ССК, стр. 266.

⁵⁶ Поповић, ССК, стр. 266–270.

⁵⁷ *Истџо*, стр. 270–285.

Цамблук даје није ни најмање конвенционалан, већ „*чисти*“, „*нейосредан*“, „*с њрироде*“.⁵⁸ Поповић, и то је новина, говори о композицији биографије (наглашава да је добра), карактеризацији јунака итд.

Одређујући Цамблаково место у развоју српске биографије, Поповић истиче његову посебност; док претходни српски писци теже историчности, он се враћа на стари хагиографски тон. Цамблаков приступ Поповић тумачи чињеницом да је он странац („*џуђинац*“) у српској књижевности (формиран у другој и другачијој књижевној школи).⁵⁹

Представљање Константина Филозофа Поповић такође започиње изношењем биографских чињеница. Овога писца, унеколико, упоређује с Цамблком, истичући оно што је сродно и оно што је различито у њиховим биографијама. Представљајући Константинов *Живоїи десїоїиа Сїефана Лазаревића*, доста се ослања на своје раније оцене. Ново је указивање на мемоарски карактер тога дела. Када говори о историјском карактеру биографије, Поповић Константина упоређује с византијским историчарима. Похваљује композицију животописа, мада износи и запажање да она није тако артистички изведена као код Цамблака. Наглашава важност акростиха за композициони план. Више но раније, указује на пишчев тежак стил.

Представљање Пајсија Поповић започиње сликом времена у коме он живи и ствара. Доносећи релевантне чињенице из Пајсијевог живота, настоји да посебно истакне његов труд да пронађе и заштити сачуване рукописе. Шире но раније, Поповић представља Пајсијев књижевни рад. О *Живоїиу цара Уроша* говори углавном на исти начин као у *Преґледу срїске књижевности*. Ново је указивање на Пајсијеве побуде да приступи писању Урошевог животописа.

Поповићево је запажање да *Живоїиу цара Уроша* „*није чистиа биоґрафија Урошева*“, јер су ту представљени и ранији (пре Урошевог времена), и многи познији догађаји. Вредно је пажње Поповићево настојање да идентификује Пајсијеве изворе.

Оцењујући *Живоїиу цара Уроша*, Поповић указује да он нема историјску, већ само књижевну вредност. Истиче да је то „*врло њријатиан сїис*“, кога карактеришу живо причање, лепи (али и наивни) описи. О композицији дела Поповић говори изразито негативно.

Завршни је став П. Поповића да Пајсије далеко заостаје за својим временом.

ЗАКЉУЧАК

Павле Поповић се, како је у раду показано, истрајно и темељно бавио старим српским биографијама. Подстицај за то свакако је добио од свог некадашњег професора Светислава Вуловића, који је биографије

⁵⁸ *Исїо*, стр. 280.

⁵⁹ *Исїо*, стр. 283.

сматрао највреднијим остварењима старе српске књижевности. Методолошки, Поповић се унеколико угледао на Вуловића, али је врло рано остварио свој лични приступ и засновао сопствени метод проучавања. С изграђеним естетским осећањем и критеријумима, могао је успешно да се подухвати анализе и најсложенијих и најзахтевнијих књижевних дела. Подстицаји су, свакако, могли доћи и са стране; не треба изгубити из вида Поповићеву велику ерудицију и добро познавање стране научне литературе у области медијевистике.⁶⁰

Значај старих српских биографија Поповић је целовито сагледао радећи на књизи *Прељед српске књижевности* (прво издање 1909). Како указују неколики сачувани фрагменти, био је спреман да о српским биографијама још документованије и научнички зрелије говори у својој књизи *Историја јуџословенске књижевности*, коју је пред крај свога живота припремао (није стигао да је доврши).

Враћање на поједине ауторе и њихова биографска дела било је код Поповића изузетно плодотворно. Каснији његови радови су темељнији и с резултатима чија се вредност ни данас не умањује.

Постоји код Поповића одређено колебање када је реч о дефинисању природе жанра и самом његовом називу. Остао је доследан диференцијацији хагиографије од биографије, мада је у једном тренутку наслутио и дубоку међусобну везу та два жанра (оба говоре о светима). У време рада на *Историји јуџословенске књижевности* залагао се за коришћење одреднице *живојојис* уместо *биоџрафија*, коју је до тада доследно користио. Ипак, то је евидентно у сачуваним фрагментима из *Историје*, није сасвим напустио ни одредницу *биоџрафија*.

Ljiljana Juhas-Georgievska

PAVLE POPOVIĆ ON OLD SERBIAN BIOGRAPHIES

S u m m a r y

The author of this paper has researched the contribution of the well-known Serbian literary historian Pavle Popović to the study of old Serbian biographies. In this paper, it is pointed out that Popović's first papers dedicated to old Serbian biographies were written in the final decade of the 19th century and at the very beginning of the 20th century. They were published in period-

⁶⁰ О томе, посредно, сведочи изузетна Поповићева библиотека, пребогата књигама; велики број њих носи трагове његовог читања (белешке на маргинама).

icals of that time (*Srpski pregled* [*Serbian Review*], *Nastavnik* [*Teacher*] and others). Popović dealt with archaeographic and textological issues, investigated sources and especially focused on St Sava and Teodosije.

Ljiljana Juhas-Georgievska established that Pavle Popović first wrote about old Serbian biographies in a detailed manner in his *An Overview of Old Serbian Literature*, published in *Srpski književni glasnik* [*Serbian Literary Herald*] in 1907. In this paper, he presented the basic characteristics of the genre, wrote about the authors known to him who belonged to this genre and their works. He adhered to the chronological principle. This Overview, somewhat expanded, was subsequently included in Popović's book *An Overview of Old Serbian Literature* (published in 1909). Taking over the earlier text, Popović expanded it by adding new information. He added new writers to the list (he wrote about Patriarch Pajsije). He presented the opuses of Danilo the Second and his Disciple in a more detailed manner.

The author of this paper points out that, later on in his studies, Popović returned to old Serbian biographies. That he was prepared to write about them in a more documented and scientifically mature manner in his book *A History of Yugoslav Literature* (he worked on it towards the end of his life but did not get to finish it), is testified to by the preserved fragments of the book. One of them, in which he analysed the work of Gregory Tsamblak, Constantine the Philosopher and Patriarch Pajsije, is presented by Lj. Juhas Georgievska in this paper. In it, Popović dealt with the poetics of these authors in a much more detailed manner, shedding light on the circumstances and the atmosphere in which their works were created.

It is concluded in this paper that Pavle Popović perseveringly and in a detailed manner dealt with old Serbian biographies. Very early on, he established his personal approach and his own method of scientific investigation. Owing to his developed feeling for aesthetics, criteria and great erudition, he could successfully analyse the most complex and demanding works.

Returning to certain authors and their biographical works was very fruitful for Popović's scientific work. His later works were more thoroughly researched and produced results whose value has not diminished to the present day.